

ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОГО ІНКЛЮЗИВНОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Блудова Ю. О.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки, психології, початкової освіти
та освітнього менеджменту
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
ORCID ID: 0000-0001-6338-0571

Ільїна О. О.

кандидат педагогічних наук, доцент,
старший викладач кафедри педагогіки, психології,
початкової освіти та освітнього менеджменту
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
ORCID ID: 0000-0003-1951-4311

Отрошко Т. Ф.

викладач кафедри педагогіки, психології,
початкової освіти та освітнього менеджменту
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
ORCID ID: 0009-0008-4798-1068

У статті розглянуто проблему формування безпечного інклюзивного освітнього середовища в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа». Одним із пріоритетних завдань сучасної української освіти є створення сприятливих умов для гармонійного розвитку кожної дитини, незалежно від її індивідуальних особливостей, освітніх потреб чи стану здоров'я. Наголошується, що безпечне інклюзивне середовище поєднує кілька важливих складників: фізичну, психологічну, соціальну, екологічну та інформаційну безпеку, які взаємодіють між собою й забезпечують комплексний підхід до розвитку особистості учня.

Фізична безпека охоплює створення доступного й безбар'єрного простору, відповідність санітарно-гігієнічним нормам та адаптацію умов навчання для дітей з особливими освітніми потребами. Психологічна безпека забезпечує атмосферу довіри, відсутність дискримінації, булінгу та сприяє формуванню позитивної самооцінки. Соціальна безпека передбачає рівні можливості для всіх учасників освітнього процесу, партнерську взаємодію школи, сім'ї та громади. Екологічний складник включає турботу про здоров'я дітей через дотримання гігієнічних норм, використання безпечних матеріалів і створення комфортного мікроклімату. Інформаційна безпека, у свою чергу, стосується захисту персональних даних, профілактики кібербулінгу й формування медіаграмотності учнів.

Окрему увагу приділено педагогічному аспекту: застосуванню інклюзивних методик, розвитку професійних компетентностей учителів у сфері інклюзії та вихованню в учнів культури співпраці й взаємоповаги.

Зроблено висновки, що безпечне інклюзивне освітнє середовище є необхідною умовою рівного доступу до якісної освіти, сприяє соціалізації, формує почуття захищеності й відповідальності, а також закладає основи гуманістичного розвитку суспільства.

Ключові слова: безпечне середовище, інклюзія, Нова українська школа, педагогічний аспект, фізична безпека, психологічна безпека, соціальна безпека, екологічна безпека, інформаційна безпека.

Bludova Yu. O., Ilina O. O., Otroshko T. F. Creating a safe and inclusive environment in the context of the New Ukrainian School

The article considers the problem of forming a safe inclusive educational environment in the context of the implementation of the Concept "New Ukrainian School". One of the priority tasks of modern Ukrainian education is to create favorable conditions for the harmonious development of each child, regardless of their individual characteristics, educational needs or health status. The paper emphasizes that a safe inclusive environment combines several important components: physical, psychological, social, environmental and informational security, which interact with each other and provide a comprehensive approach to the development of the student's personality.

Physical safety includes the creation of an accessible and barrier-free space, compliance with sanitary and hygienic standards and adaptation of learning conditions for children with special educational needs. Psychological safety provides an atmosphere of trust, the absence of discrimination, bullying and contributes to the formation of positive self-esteem. Social safety provides equal opportunities for all participants in the educational process, partnership between the school, family and community. The environmental component includes caring for children's health through compliance with hygiene standards, the use of safe materials and the creation of a comfortable microclimate. Information security, in turn, concerns the protection of personal data, the prevention of cyberbullying and the formation of media literacy of students.

Particular attention is paid to the pedagogical aspect: the use of inclusive methods, the development of teachers' professional competencies in the field of inclusion, and the upbringing of a culture of cooperation and mutual respect among students.

It is concluded that a safe inclusive educational environment is a necessary condition for equal access to quality education, promotes socialization, forms a sense of security and responsibility, and also lays the foundations for the humanistic development of society.

Keywords: *safe environment, inclusion, New Ukrainian School, pedagogical aspect, physical safety, psychological safety, social safety, environmental safety, information security.*

Вступ. Одним із пріоритетних завдань сучасної української освіти є створення сприятливих умов для гармонійного розвитку кожної дитини незалежно від її індивідуальних особливостей, здібностей чи освітніх потреб. У контексті реформування освіти, започаткованого Концепцією «Нова українська школа», особливого значення набуває проблема формування безпечного й інклюзивного освітнього середовища, яке забезпечує рівний доступ до якісної освіти всім учасникам освітнього процесу.

Створення безпечного інклюзивного середовища в умовах Нової української школи вимагає від педагогів не лише високого рівня професійної компетентності, а й готовності до впровадження інноваційних методів, індивідуалізації та диференціації навчання, розвитку партнерської взаємодії між школою, батьками та громадою. Вирішення цієї проблеми є ключем до формування демократичного суспільства, де кожна дитина відчуває свою значущість і захищеність.

Сьогодні освіта дітей з обмеженими можливостями здоров'я в умовах інклюзії є законним етапом розвитку суспільства. Дер-

жава має забезпечити для них можливість самореалізації в різних сферах життя, включаючи освіту. Підтвердженням цього є такі державні документи, як Закон України «Про освіту», Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), Концепція «Нова українська школа», Конвенція про права дитини, Концепція розвитку інклюзивної освіти, Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, Постанови Кабінету Міністрів України, Накази Міністерства освіти і науки України.

У 2009 році Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права інвалідів, прийнявши на себе обов'язок реалізації інклюзивного навчання осіб з особливими потребами на всіх рівнях освіти.

Питанням інклюзивної освіти також опікується міжнародна програма ЮНЕСКО «Освіта для всіх», у якій наголошується на рівному наданні можливостей усім учням здобувати якісну освіту й розвивати свій потенціал, незважаючи на стать, соціальний статус, етнічну належність, географічне розташування, потребу в спеціальній освіті, вік, релігію тощо.

Актуальність досліджуваної проблеми визначається низкою чинників. По-перше, у сучасному суспільстві зростає кількість дітей з особливими освітніми потребами, що потребує від школи організації навчання на засадах інклюзії, толерантності й партнерства. По-друге, безпечне освітнє середовище є важливою умовою збереження психічного та фізичного здоров'я школярів, профілактики булінгу й мобінгу, забезпечення атмосфери взаємоповаги й довіри. По-третє, формування інклюзивного середовища відповідає ключовим засадам Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю й базується на принципах рівності, недискримінації та підтримки різноманітності.

Мета статті полягає в розкритті сутності й особливості формування безпечного інклюзивного середовища в умовах Нової української школи, а також окресленні його значення для розвитку особистості учня.

Методи та методики дослідження. Під час наукового дослідження застосовано методи аналізу, синтезу, систематизації й узагальнення інформації.

Результати. Останніми роками в нашій країні все активніше реалізується практика інклюзивної освіти, поступово розширюється й коло досліджень цього питання. Проблема інклюзивної освіти є об'єктом наукових розвідок фахівців у галузі психології, соціальної, інклюзивної та корекційної педагогіки. Так можна виокремити такі напрями досліджень:

- готовності педагога до корекційної педагогічної діяльності (І. Бех, В. Бондар, Г. Бондаренко, Т. Данилова, Н. Дементьева, А. Кігічак, А. Панов, О. Хохліна, Т. Шульга й інші);

- залучення дітей з особливими потребами до навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, їх реабілітація та соціалізація (В. Бондар, О. Гордійчук, А. Колупаєва, Т. Євтухова, В. Ляшенко, І. Іванова, О. Столяренко, А. Шевчук, О. Савченко й інші);

- розвиток особистості педагога до здійснення інклюзивного навчання (О. Акімова, В. Андрущенко, В. Бондар, О. Демченко, А. Колупаєва, В. Ляхов, Л. Савчук та інші);

- аналізу професійної освіти (Є. Белозерцев, А. Вербицький, В. Краєвський та інші).

Однак, попри актуальність, зазначена науково-педагогічна проблема не набула належного розвитку в теорії й практиці початкової школи.

Таким чином, дослідження процесу формування безпечного інклюзивного середовища в умовах Нової української школи є надзвичайно актуальним завданням сучасної педагогіки, адже воно поєднує гуманістичні цінності, інноваційні підходи до освіти й соціальну відповідальність.

Безпечне освітнє інклюзивне середовище – це простір, у якому кожна дитина, незалежно від її індивідуальних особливостей, стану здоров'я, соціального статусу чи рівня підготовки, відчуває себе захищеною, прийнятою та включеною до активного освітнього процесу [1, с. 58–62].

Його ключовою характеристикою є поєднання психологічної, фізичної, екологічної, інформаційної та соціальної безпеки, що забезпечує умови для розвитку особистості, формування позитивного досвіду спілкування й реалізації освітніх потреб.

Фізична безпека є базовим складником безпечного інклюзивного освітнього простору, оскільки саме вона забезпечує умови для збереження життя та здоров'я всіх учасників освітнього процесу. Під час реалізації Концепції Нової української школи створення безпечних умов передбачає не лише дотримання санітарно-гігієнічних норм, пожежної та техногенної безпеки, а й адаптацію освітнього середовища до потреб дітей з особливими освітніми потребами. Наявність безпечної інфраструктури, доступного архітектурного середовища, сучасних засобів захисту й систем запобігання надзвичайним ситуаціям формує в здобувачів освіти відчуття захищеності та впевненості, що є важливою передумовою для ефективного навчання й гармонійного розвитку [5].

До фізичної безпеки входить таке:

- облаштування безбар'єрного простору (пандуси, ліфти, доступні класи, санітарні кімнати);

- відповідність приміщень санітарно-гігієнічним нормам;

- створення комфортного мікроклімату (освітлення, вентиляція, меблі, пристосовані до потреб дітей) [5].

Психологічна безпека освітнього середовища є однією з ключових умов ефективного функціонування інклюзивного простору в Новій українській школі. Вона забезпечує відсутність емоційного тиску, дискримінації, булінгу й будь-яких форм психологічного насильства, а також створює атмосферу довіри, поваги й прийняття. Для учнів молодшого та середнього шкільного віку особливо важливо відчувати підтримку з боку вчителів, однолітків і шкільної спільноти, адже саме це сприяє формуванню позитивної самооцінки, впевненості у власних силах і мотивації до навчання. У контексті інклюзивної освіти психологічна безпека набуває ще більшої актуальності, оскільки діти з різними освітніми потребами потребують додаткової уваги, розуміння й індивідуального підходу. Таким чином, формування психологічно безпечного освітнього простору є запорукою гармонійного розвитку особистості дитини, її соціалізації та успішної інтеграції в шкільне середовище. До психологічної безпеки входить таке:

- атмосфера довіри, прийняття й поваги;
- відсутність булінгу, дискримінації, приниження;
- підтримка емоційного благополуччя учнів, формування почуття значущості кожного;
- розвиток культури толерантності й емпатії в шкільному колективі [3].

Соціальна безпека є невід'ємним складником формування безпечного інклюзивного освітнього простору в умовах Нової української школи. Вона передбачає створення такого середовища, у якому всі учасники освітнього процесу – учні, педагоги, батьки, адміністрація – відчують захищеність від соціальної ізоляції, дискримінації чи нерівності у взаєминах. У контексті інклюзивної освіти соціальна безпека означає забезпечення рівного доступу до навчання, поваги до індивідуальних особливостей кожної дитини й формування позитивної взаємодії в учнівському колективі. Її реалізація ґрунтується на принципах партнерства, толерантності, співпраці та взаємопідтримки, що сприяє не лише академічним досягненням, а й гармонійному розвитку особистості. Саме соціально безпечне середовище стає запорукою успіш-

ної інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в шкільну спільноту та формує відчуття довіри й належності до колективу. До соціальної безпеки входить таке:

- рівні права та можливості для всіх учасників освітнього процесу;
- партнерська взаємодія між учнями, вчителями, батьками та громадою;
- урахування індивідуальних освітніх потреб кожної дитини, у тому числі з особливими освітніми потребами;
- профілактика конфліктів і налагодження позитивної комунікації [3].

Екологічна безпека є важливим складником безпечного інклюзивного освітнього простору Нової української школи, адже вона безпосередньо впливає на стан здоров'я та якість життя учнів і педагогів. Ідеться не лише про дотримання санітарно-гігієнічних норм, чистоту й організацію навчальних приміщень, а й про створення сприятливих умов для перебування дитини в шкільному середовищі – від якісного повітря та освітлення до безпечних меблів і використання екологічних матеріалів. Особливого значення це набуває в інклюзивному освітньому середовищі, де перебувають діти з різними індивідуальними потребами та станом здоров'я. Турбота про екологічну безпеку в школі є запорукою збереження фізичного й психоемоційного благополуччя всіх учасників освітнього процесу, формує культуру дбайливого ставлення до довкілля та сприяє вихованню відповідального громадянина. До екологічної безпеки входить таке:

- санітарно-гігієнічні умови: чистота приміщень, якісна питна вода, належне освітлення, регулярне провітрювання класів, контроль температурного режиму;
- екологічність матеріалів: використання безпечних для здоров'я меблів, підручників, ігрового й навчального обладнання;
- раціональне харчування: забезпечення учнів корисною, екологічно безпечною їжею, яка відповідає віковим потребам;
- захист від шкідливих впливів: контроль рівня шуму, недопущення забруднення повітря, мінімізація впливу електромагнітних хвиль;
- безпечний простір довкілля: облаштування території школи зеленими зонами, ігро-

вими та спортивними майданчиками, які відповідають нормам безпеки [5].

Інформаційна безпека в умовах формування безпечного інклюзивного освітнього середовища НУШ постає як один із ключових викликів сучасності. Школа сьогодні – це не лише простір безпосереднього спілкування та взаємодії, а й середовище активного використання цифрових технологій. Діти отримують доступ до різноманітних інформаційних потоків, і завдання педагога полягає в тому, щоб зробити цей процес безпечним, надійним і виховним. З одного боку, інформаційні ресурси відкривають перед учнями широкі можливості для навчання, пізнання світу й розвитку комунікативних компетентностей, з іншого – існує небезпека потрапляння до некоректного контенту, маніпуляцій, кібербулінгу чи порушення права на приватність. Саме тому інформаційна безпека стає невід’ємною умовою створення інклюзивного освітнього простору, де кожна дитина почуватиметься захищеною.

До інформаційної безпеки входить таке:

- захист персональних даних учнів, батьків і педагогів, дотримання етичних і правових норм роботи з інформацією;
- безпечне використання інтернету й цифрових технологій: навчання учнів правил поведінки онлайн, обмеження доступу до небезпечного чи небажаного контенту;
- протидія кібербулінгу й онлайн-агресії, створення умов для довіри й підтримки в разі порушення безпеки в інформаційному середовищі [5].

Саме від особистості вчителя та його гнучкого стилю керівництва залежить психоемоційна атмосфера всередині групи, створюється доступне середовище навчання, реалізуються принципи сприятливої комунікації, партнерства та співробітництва. Учитель повинен виявляти гуманність, толерантність, милосердя, доброту, пристойність, терпіння й повагу до іншого, не втрачаючи почуття міри та самовладання. Педагог інклюзивного класу не повинен забувати, що саме на ньому лежить відповідальність за фізичне, інтелектуальне, емоційне та духовне здоров’я учнів, тому він сприяє сприятливому мікроклімату для отримання різних знань. Будь-яка його

інформація має бути позитивною, не принижувати особистості учнів. Він має бути неупередженим, однаково доброзичливим і прихильним до всіх учнів, зміцнюючи їхню самоповагу та віру у свої сили, показуючи їм можливості самовдосконалення. Його головне завдання – вислухати та зрозуміти думку, вибудовуючи компромісну модель поведінки. Він повинен поєднувати шляхетність у помислах, словах і вчинках, бути відданим своїй справі та щирим з учнями [2, с. 98–111].

Педагогічний аспект формування безпечного інклюзивного середовища в НУШ є визначальним, адже саме вчитель щодня створює атмосферу довіри, взаємоповаги та прийняття. Використання інклюзивних методик, що ґрунтуються на принципах диференціації й індивідуалізації, дає змогу врахувати потреби кожної дитини, підтримати її сильні сторони та надати допомогу там, де вона найбільше необхідна. Водночас надзвичайно важливим є розвиток у педагогів компетентностей у сфері інклюзії та психологічної підтримки, адже без розуміння індивідуальних особливостей дитини й умінь вибудувати з нею ефективну комунікацію інклюзивне середовище не зможе бути справді безпечним.

Не менш значущим є виховання в школярів умінь співпраці, взаємоповаги та готовності підтримати одне одного. Атмосфера довіри й дружності не лише полегшує навчальний процес, а й допомагає дитині відчувати свою цінність у колективі. Як писав В. Сухомлинський: «без доброзичливої атмосфери колективу неможливо виховати людину з відкритим серцем» [4].

Висновки. Значення безпечного інклюзивного середовища важко переоцінити. Воно гарантує рівний доступ до якісної освіти кожному учневі, незалежно від його індивідуальних особливостей. Таке середовище сприяє соціалізації дитини, формує гармонійну особистість, відкриту до взаємодії зі світом. Відчуття захищеності й упевненості у власних можливостях стає основою для подолання труднощів і досягнення успіху. Крім того, інклюзивне освітнє середовище виховує громадянську відповідальність, толерантність і культуру взаємоповаги – ті цінності, на яких будується сучасне суспільство.

Список використаних джерел

1. Блудова Ю. О., Ільїна О. О. Безпечний освітній простір як основа успішної адаптації дітей у НУШ через ігрову діяльність. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Одеса, 2024. Вип. 1 (150). С. 58–62.
2. Гриневич Л. Концептуальні ідеї реформи «Нова українська школа» у світлі української педагогічної думки. *Український педагогічний журнал*. 2022. № 4. С. 98–111.
3. Колупасва А. А., Тараненко О. М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі : навч.-метод. посіб. Харків : Ранок, 2019. 304 с.
4. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5 т. Київ, 1976. Т. 1. 654 с.
5. Чопик Л. І. Організація інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах Нової української школи : навч.-метод. посіб. Вінниця : Вінницька академія неперервної освіти, 2019. 39 с.

References

1. Bludova, Yu. O., & Iljina, O. O. (2024). Bezpechnyi osvittii prostir yak osnova uspishnoi adaptatsii ditei u NUSH cherez ihrovu diialnist [Safe Educational Environment as the Basis for Successful Adaptation of Children in NUS through Play Activity]. *Naukovyi visnyk Pivdenoukraiynskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni K. D. Ushynskoho*, 1 (150), 58–62 [in Ukrainian].
2. Hrynevych, L. (2022). Kontseptualni idei reformy “Nova ukrainska shkola” u svitli ukrainskoi pedahohichnoi dumky [Conceptual Ideas of the Reform “New Ukrainian School” in the Context of Ukrainian Pedagogical Thought]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*, (4), 98–111 [in Ukrainian].
3. Kolupaieva, A. A., & Taranenko, O. M. (2019). *Navchannia ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v inkliuzyvnomu seredovyshchi: navchalno-metodychnyi posibnyk* [Teaching Children with Special Educational Needs in Inclusive Environment: A Teaching Manual]. Kharkiv: Ranok [in Ukrainian].
4. Sukhomlynskyi, V. O. (1976). *Vybrani tvory* [Selected Works] (Vol. 1). Kyiv [in Ukrainian].
5. Chopyk, L. I. (2019). *Orhanizatsiia inkliuzyvnoho navchannia ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v umovakh Novoi ukrainskoi shkoly: navchalno-metodychnyi posibnyk* [Organization of Inclusive Education of Children with Special Educational Needs in the Conditions of the New Ukrainian School: A Teaching Manual]. Vinnytsia: Vinnytska akademiia neperervnoi osvity [in Ukrainian].

Надійшла 11.08.2025

Прийнята 12.09.2025

Опублікована 15.10.2025